

*Јелена Паповић, студент докторских академских студија права
Правни факултет Универзитета у Нишу
стипендиста Министарства просвете и науке РС*

ЕВРОПСКА ЗАТВОРСКА ПРАВИЛА¹ -сегмент заштите људских права у европском правном простору-

***Апстракт:** У раду су анализирана питања везана за уређење затворских установа према Европским затворским правилима. Најпре је приказана међународна активност везана за заштиту права лица лишених слободе која је претходила доношењу Европских затворских правила и обезбедила услове за њихово доношење. Приказани су и кључни циљеви којима се тежи приликом извршавања казне затвора, са посебним нагласком на потребу да лица лишена слободе задрже сва права која имају и остали грађани, сем оних која су им законитом одлуком одузета. Разматрани су услови за извршење казне затвора, те третмани који су погодни за примену у процесу ресоцијализације.*

***Кључне речи:** Европска затворска правила, права осуђених лица.*

Уводна разматрања

Увођењем казне лишења слободе пенитенцијалне установе постају веома важне институције једног друштва у борби против криминалитета. Све већи број лица лишених слободе широм света као и неједнако поступање према њима указују на неопходност да се на свеобухватан начин регулише ова област. У том циљу донети су бројни акти на универзалном, регионалном и државном нивоу. Оваква активност треба да допринесе повећању нивоа заштите људских права осуђеника и унификавању начина поступања према њима. Лица која су лишена слободе имају мање могућности да заштите своја основна права, зато је неопходно да се ова област детаљније уреди како би постојао јасан механизам контроле начина на који се поступа са овим лицима. Значајан допринос заштити права осуђених лица остварен је доношењем Европских затворских правила

---

¹ Чланак је резултат рада на пројекту Правног факултета Универзитета у Нишу, „Заштита људских и мањинских права у европском правном простору“, који финансира Министарство за науку и технолошки развој, бр. уговора 179046.

којима се уједначавају стандарди у овој области. Њима се дефинишу основна права лица лишених слободе на нивоу Савета Европе, док државе чланице својом активношћу на унутрашњем плану требају да допринесу развоју ове области. Са све већим порастом криминалитета, посебно оног који је везан за изузетно тешка кривична дела, јавља се потреба да држава одлучније ступи у борбу против њега, али у тој борби она мора стално бити свесна нивоа људских права које савремено друштво признаје свим лицима. Зато је неопходна свеобухватна активност на уређењу ове области која би допринела стварању јединствене праксе у свим државама.

Историјски развој

Наука и пракса перманентно истражују најефикасније методе и средстава у борби против криминалитета, а установе у којима су смештена лица лишена слободе су један од битних сегмената решавања овог проблема. Од настанка првих установа за лишење слободе па до данас оне су прошле дуг развојни пут, па се са правом може сматрати да прате развој савременог друштва. Тежња да се заштите права осуђених лица на међународном нивоу датира од средине прошлог века. Она се може посматрати кроз активност Уједињених нација (УН) са једне стране и рада Савета Европе (СЕ) са друге стране. Један од најзначајнијих међународних извора који регулишу област поступања са лицима лишеним слободе су Стандардна минимална правила за поступање са затвореницима² која су усвојена од стране Уједињених нација 1955. године.³ Доношењу Стандардних минималних правила УН претходила је активност у оквиру Међународне комисије за кривично право и казнене установе која је за циљ имала побољшање положаја осуђених лица. Ова комисија, најпре је 1929. године сачинила Скуп правила о поступању са затвореницима, која су затим од стране Друштва народа прихваћена са малим изменама 1934. године. Након завршетка Другог светског рата Међународна комисија за кривично право и казнене установе ревидирала је правила, али како је она 1950. године престала да постоји, активност у овој области настављена је у Уједињеним нацијама, које касније и доносе напред наведена Минимална правила УН.

Стандардна минимална правила УН су донета са циљем обезбеђивања заштите основних људских права затвореника, побољшања услова издржавања казне затвора као и даљег развоја ове области. Ова правила представљају основне стандарде које државе примењују у поступању са затвореницима, а

² Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners, <http://www2.ohchr.org/english/law/treatmentprisoner>, приступљено 29.10.2012. године.

³ Стандардна минимална правила за поступање са затвореницима усвојена су у Женеви на Првом конгресу Уједињених нација за спречавање криминалитета и за поступање са деликвентима, ова правила потврђена су 31.07.1957. године од стране Економског и Социјалног савета УН резолуцијом 663 С I (XXIV).

између осталог, њима је прокламовано: 1) преваспитање је основни циљ казне, са којим се постиже најефикаснија заштита од криминалитета; 2) поступање према затвореницима треба да буде такво, да их оспособи за вршење нормалних улога на слободи; 3) у процесу преваспитавања треба примењивати адекватне поправне, васпитне и друге методе, које воде њиховој стварној ресоцијализацији; 4) треба имати на уму да су осуђена лица чланови друштва иако су од њега одвојени, и да их друштво не одбацује, већ да жели да их врати у своје редове, сходно томе треба поштовати њихову личност и права која су им дата нормативним системом и организовати живот у установи у духу поштовања достојанства осуђеног човека; 5) услови у затворима морају бити прилагођени условима на слободи како би осуђена лица након издржавања казне затвора била припремљена за живот на слободи, зато је потребно оснивање отворених и полуотворених одељења у затворима и 6) осуђеним лицима потребно је пружити адекватну помоћ након што окончају издржавање казне како би што ефикасније могли да се укључе у живот на слободи.⁴

На нивоу Савета Европе постојала је значајна активност у регулисању људских права, али и права лица која су лишена слободе. Тако су од великог значаја Европска конвенција о заштити људских права и основних слобода⁵ и Европска конвенција о спречавању мучења и нечовечног или понижавајућег поступања⁶, које представљају основ доношења Европских затворских правила.

Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода значајна је јер у члану 3. (Забрана мучења) предвиђа да нико не сме бити подвргнут мучењу или нечовечном или понижавајућем поступању или кажњавању. Забрана мучења има апсолутни карактер и не подлеже ограничењима⁷, а од доношења Конвенције показује динамичан карактер, јер Европски суд за људска права, као њен аутентични тумач, својом праксом свакодневно обогаћује значење термина „мучење“ и „нечовечно и понижавајуће поступање“. Ови стандарди од великог су значаја за осуђена лица, обзиром да се према њима најчешће предузимају радње којима се крше људска права, а које истовременом улазе у опсег мучења, нечовечног или понижавајућег поступања или кажњавања. Поред члана 3. за

⁴ Опширније: Милутиновић, М., *Пенологија*, Савремена администрација, Београд, 1988. година, стр. 39-40.

⁵ Наведена Конвенција је ратификована од стране наше земље Законом о ратификацији Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода („Сл. лист СЦГ - Међународни уговори“, бр. 9/2003, 5/2005 и 7/2005 - испр.)

⁶ Наведена Конвенција је ратификована од стране наше земље Законом о ратификацији Конвенције о спречавању мучења и нечовечних или понижавајућих поступака и кажњавања („Службени лист СЦГ – Међународни уговори“, број 9/2003).

⁷ Државе не могу ограничити дејство овог члана, нити могу ставити резерве на његову примену, о чему говори пресуда Ирска против Уједињеног Краљевства (18. јануар 1978., серија А бр. 25, стр. 65, став 163)

лица лишена слободе значајан је и члан 5. Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода, јер се њиме гарантује право на слободу и безбедност личности. Наведеним чланом предвиђени су услови под којима се лице може лишити слободе, а одређена су и минимална права која припадају овом лицу. Такође је одређен минимум права које лице ужива након што буде лишено слободе, а која треба да допринесу заштити од самовољних поступака државе⁸.

Европска конвенција о спречавању мучења и нечовечног или понижавајућег поступања или кажњавања детаљније регулише заштиту затвореника од нехуманог поступања. Зарад остварења овог циља формиран је Европски комитет за спречавање мучења или нечовечног или понижавајућег поступања или кажњавања⁹. Овај Комитет своју активност остварује путем редовних или *ad hoc* посета установама у којима се налазе лица лишена слободе, тада контролише начин поступања према њима са циљем да се, када је то потребно, побољша стање у овој области.

Стандарди заштите људских права која су установљена на нивоу Уједињених нација и Савета Европе представљају полазну основу за доношење Европских затворских правила. Најпре је донета Резолуције (73) 5 од стране Комитета министара Савета Европе 1973. године, а која је садржала Европска стандардна минимална правила за поступање са затвореницима. Ова правила требала су да допринесу уједначавању праксе поступања према затвореницима међу државама чланицама Савета Европе. Њима су прокламовани општи, базични принципи поступања у овој области, те се могу сматрати европском верзијом Стандардних минималних правила УН. Установљена је обавеза да државе сваких пет година достављају извештај о поступању у овој области, а након првог петогодишњег извештаја 1978. године основан је Истражни комитет стручњака, са задатком да прати примену правила и ради на ревизији истих. Значајна је и активност Комитета за сарадњу у затворској проблематици¹⁰ у практичној примени ових правила и њиховој имплементацији у националним законодавствима. Поменути Комитет дао је допринос у увођењу савремених третмана у затворским установама, сарадњи међу државама у развоју поступака према затвореницима, а његова активност огледа се и у побољшању и развоју самих Правила. На основу савремених тенденција јавила се потреба за ревидирањем Стандардних минималних правила из 1973. године, што је учињено 1987. године доношењем Препоруке бр. Р (87) 3, када су ова правила

---

⁸ У члану 6. Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода гарантовано је и право на правично суђење, којима се одређују улови који морају бити испуњени како био поступак био правичан.

⁹ <http://www.cpt.coe.int/en/>, приступљено 20.10.2012. године.

¹⁰ Committee for Cooperation in Prison Affairs, PC-R-CR.

добила и нови назив - Европска затворска правила¹¹. Поред тога што је у многим земљама дошло до напретка у развоју алтернативних санкција и њиховој примени према извршиоцима кривичних дела, казна лишења слободe остала је и даље неопходна санкција у свим кривичноправним системима.¹² Имајући ово у виду било је потребно да се што активније ради на питањима која су везана за заштиту права лица која су лишена слободe. Овој активности у великој мери допринела је и пракса Европског суда за људска права, посебно у дефинисању основних стандарда заштите права лица која су лишена слободe. Целокупан рад везан за заштиту људских права као и стално јачање свести грађана о значају ове области створиле су потребу за ревидирањем Европских затворских правила, што је и учињено 2006. године.

Европска затворска правила

Стални развој пенолошке науке и праксе извршења казне затвора довели су до ревидирања основних извора који регулишу ову област. Стога је након дуготрајне активности¹³ у проучавању нивоа поштовања права осуђених лица Комитет министара Савета Европе 11.01.2006. године ревидирао Европска затворска правила Препоруком бр. (2006) 2¹⁴ (у даљем тексту Правила). Препорука је донета у циљу унапређења и јачања примене Европских затворских правила, она не подлеже ратификацији и нема обавезујући значај за државе чланице Савета Европе, али је улога коју остварује у регулисању права осуђених лица велика, те представља темељ унутрашњег уређења ове области. Додатак уз Препоруку се састоји од девет делова и преамбуле. Постоје мишљења да се њима не успоставља нови модел извршења казни, већ да садрже основне претпоставке и стандарде које сваки систем мора да усвоји уколико жели да буде савремен и да на хуман и законит начин функционише¹⁵.

11 European Prison Rules, Council of Europe, Recommendation No. R (87) 3, Committee of Ministers of the Council of Europe, Strasbourg 12.02.1987.

12 Детаљније о томе: Константиновић-Вилић, С., Костић, М., *Пенологија*, Свен, Ниш, 2006. година, стр. 39.

13 Европски комитет за проблеме криминалитета 2002. године покренуо је иницијативу за ревидирање Европских затворских правила, након тога је на Конференцији одржаној у Риму у периоду од 25. до 27. 11. 2004. године представљен Нацрт нових затворских правила. У току доношења нових правила од значаја је била пракса Европског суда за људска права као и периодични и редовни извештаји Комитета о спречавању мучења и нечовечног или понижавајућег поступања или кажњавања. Опширније Сијерчић-Чолић, Х, *Годишњака Правног факултета у Сарајеву*, L-2007, стр. 465-494.

14 Recommendation Rec (2006)2, of Committee of Ministers of the Council of Europe, Strasbourg 12.02.1987.

15 Видети: Радман, М. *Пенологија и систем извршења кривичних санкција*, Правни факултет, Центар за издавачку делатност, Нови Сад, 2003. година, стр. 103.

У делу првом представљени су основни принципи и домет изложени кроз тринаест тачака. Првих девет тачака односи се на основне принципе, који представљају базу целокупних Правила и нову прогресивну идеју јачања заштите права лица која су лишена слободе. Како само лишење слободе са собом носи ограничење личних права, лица која су лишена слободе не требају бити додатно кажњена начином на који се према њима поступа. Правилима је предвиђено да се према свим лицима лишеним слободе поступа уз поштовање њихових људских права, оних која нису ограничена лишењем слободе, те се то допуњује и другом тачком у којој је назначено да она задржавају сва права која им законито нису одузета одлуком којом су осуђени или којом је одређен притвор. Овим Правила гарантују ограничење људских права само у оној мери у којој је то усклађено са законитом одлуком, док осуђена лица задржавају сва остала, социјална, економска политичка и културна права која уживају и слободни грађани. Сам опсег у којем права могу бити ограничена регулисан је правилом 4. на начин да она требају бити минимална, неопходна и сразмерна легитимном циљу због којег су одређена. Оправдање за постојање затворских улова којима се угрожавају људска права не може се тражити у недостатку материјалних средстава¹⁶. Организација установа за извршавање казне затвора треба да буде таква да омогући што бољу припрему осуђеника за касније укључење у друштво, стога живот у затвору треба да буде у складу са позитивним аспектима живота на слободи и да омогућава реинтеграцију у друштво лица која су била лишена слободе, чиме би се остварио и основни циљ постојања казне затвора - ресоцијализација осуђених лица. Правилима се промовише координација са цивилним друштвом, те њихово укључивање у процес ресоцијализације осуђених лица како би се још у ток трајања казне успоставила веза осуђеног лица са друштвом (правило 7). Посвећена је пажња и затворском особљу, истакнуто је да оно обавља значајну јавну функцију те да је неопходан пажљив одабир лица која би се бавила овом облашћу, омогућавање њиховог сталног усавршавања и адекватног радног окружења. У основне принципе укључена је и стална контрола и праћење затворских институција.

У првом делу предвиђен је и домет Правила, те се она односе на сва лица која су лишена слободе, било да се она налазе у притвору или да су у

---

¹⁶ У вези овог правила значајна је пракса Европског суда за људска права, тако у предмету *Сенбауер против Хрватске*, (9. 3. 2006, бр. 73786/01) Суд закључује да је дошло до повреде члана 3 Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода јер је осуђеник изветан период у току издржавања казне затвора провео у крилу Б Казненог завода Лепоглава у којем није било грејања, зидови у ћелији су били влажни и орошени, ћелија је била прљава, постељина није мењана редовно, у ћелији није било мокрог чвора, па је уринирао у пластичном контејнеру јер су страћари одбијали да га посте ноћу, храна је била некавалитетна и није је имало довољно а у ћелију је углавном делио са још неким лицем јер је у затвору био смештен велики број лица. Излагање осуђеника оваквим поступцима по мишљењу суда представља понижавајуће поступање.

затвору након доношења осуђујуће пресуде (правило 10). Наведено је и да лица лишена слободе која су малолетна не могу бити смештена у установе у којима су смештена пунолетна лица, а уколико ипак буду смештене са пунолетним особама потребно је донети посебна правила о њиховим потребама и положају (правило 11.1 и 11.2). На сличан начин регулисано је и питање издржавања казне затвора лица која имају душевних обољења, те се она смештају у посебне установе, а уколико казну издржавају у затворима донеће се посебна правила о њиховом положају и потребама. У закључку првог дела наведено је да се Правила примењују непрестано, без дискриминације по било ком основу, као што су пол, раса, боја коже, језик, вероисповест, политичко или друго уверење, национално или друштвено порекло, повезаност са националном мањином, имовинско стање, статус по рођењу или било који други статус (правило 13).

Даљом анализом Правила уочава се да је значајан део посвећен условима затварања, који су у директној вези са основним принципима и примењују се на све особе лишене слободе (Део II)¹⁷. У овом делу изнета су бројна правила која се односе на примање затвореника, њихова права и обавезе и аспекте живота у затвору, што је од виталног значаја за заштиту личне слободе као и одређивање законских могућности и случајева у којима је дозвољено њено ограничење. Правила истичу обавезу да, у циљу заштите основних права затвореника, приликом пријема у затвор, али и након тога кад год је то потребно, сваки затвореник буде обавештен, писмено или усмено, на језику који разуме, о кућном реду и другим важећим прописима, као и о његовим правима и обавезама у затвору (правила 15.2. и 30.1.). У овом делу Правила говори се о класификацији затвореника и критеријума за то. Наиме, правилно разврставање осуђених лица предуслов је успешној ресоцијализацији, стога се приликом одлучивања о смештају затвореника у одређене затворе или у посебна одељење затвора, у обзир посебно узима: да притвореници буду одвојени од затвореника који су на извршењу казне затвора, да су затвореници одвојени од затвореница и да су млађи затвореници одвојени од старијих затвореника. Изузетно, од овог правила одступиће се како би се затвореницима омогућило да учествују у заједничким активностима, с тим да ће се групе увек раздвојити у ноћним сатима, осим ако сами не пристану на заједнички смештај, а управа затвора оцени да би то било у најбољем интересу свих затвореника на које се такав изузетак односи (правило 18). На овај начин онемогућава се негативан утицај који затвореници могу имати једни на друге. Само смештање затвореника, односно решавање питања преоптерећености затвора остављено је на регулисање домаћем законодавству, иако се ради о комплексној области услед све већег броја лица која су осуђена на затворске казне (правило 18. тач. 3 и 4). Услови живота у затворској средини су у директној вези са економским стањем у држави, из тог разлога Правила посвећују пажњу и овој области те се предвиђају минимуми који морају бити

¹⁷ Константиновић-Вилић, С, Костић, М., *Пенологија*, Свен, Ниш, 2011. година, стр. 42.

остварени у одећи и постељини и другим повезаним правима инсистирајући на томе да сваком осуђенику морају бити гарантована елементарна права у том погледу. Правила предвиђају сталну обавезу одржавања хигијене у установама, као и право затвореника да посећују санитарне просторије у којима мора бити поштована њихова приватност (правило 19). Приликом припремања obroka за затворенике води се рачуна о њиховом здравственом стању, радној ангажованости и вероисповести, док у сваком тренутку чиста вода за пиће мора бити доступна (правило 22). Обзиром да лица лишена слободе имају умањену могућност да заштите своја права, Правилима су предвиђене обавезе затворске управе да сваком осуђенику омогући заштиту права (правило 23). Правила јасно наглашавају да ће затворска управа осигурати одговарајуће просторије у којима ће затвореници примати правне савете, затим упознати затвореника са могућностима бесплатне правне помоћи и осигурати поверљивост у комуникацији о правним стварима између затвореника и њихових правних саветника. У овом делу осуђеницима је гарантовано остварење комуникације са спољашњим светом, чак се они и морају подстицати на што активнији контакт са заједницом (правило 24). Рад се сматра значајним аспектом третмана у процесу ресоцијализације, те се веома често примењује у установама за извршавање казне затвора. Радно ангажовање затвореника њима омогућава сразмерну зараду и треба да допринесе бољем укључивању у радне активности на слободи, и не сме се користити као казна (правило 26). Како је очување здравља један од основних принципа Правила, у циљу његовог остварења детаљније се регулише право на свакодневну физичку активност која припада свим лицима која су лишена слободе (правило 27). Виши ниво образовања омогућава лакшу реинтеграцију осуђених лица у редовне друштвене токове. Из овог разлога у већини установа организује се едукација која треба да буде примењива и усклађена са потребама и афинитетима лица лишених слободе. Правила наглашавају да предност у образовању требају да имају лица која немају основно образовање, али и млађи затвореници (правило 28). Како у установама за лишење слободе могу бити смештене различите категорије лица Правила обрађују посебну пажњу на жене и малолетнике, те указује на потребу да овим групама буду омогућена додатна права која су у складу са њиховим потребама (правила 34 и 35).

Део III Правила посвећен је организовању и пружању здравствене заштите. Ово питање веома је значајно јер је у ранијој пракси често долазило до повреде права на пружање здравствене заштите, о чему сведоче и пресуде Европског суда за људска права.¹⁸ Без обзира на чињеницу да су лишена слободе и ова лица задржавају право на очување физичког и психичког здравља. Како осуђена лица

---

¹⁸ Европски суд закључио је да је повређен члан 3. Европске конвенције о заштити људских права и основних слобода у случају када је болесник у постељи везан лисицама или ланцима о чему сведоче случајеви *Mouisel v. France*, (2002-IX, 67263/01 од 14. 11. 2002.) и *Henaf v. France* (2003-XI, 65436/01 од 27. 11. 2003.).

имају већу могућност задобијања психичких поремећаја изазваних боравком у затвору али и других обољења, посебно оних у вези са заразним болестима као што су ХИВ, хепатитис и сл. неопходно је афирмисати бригу о очувању здравља. Држава је лишавајући слободе особу преузела обавезу да брине о њеном здрављу, како кроз услове у којима су особе смештене, тако и кроз индивидуални третман који је потребан. Зато здравствена заштита у затворима треба да буде регулисана по принципима уређења који важе за општу здравствену службу, што гарантује примену једнаких метода лечења (правило 40.1). Посебно је издвојена брига за очување душевног здравља (правило 47) осуђеника који су затворени у установама општег типа¹⁹ и спречавању самоубиства.

Одржавању реда у затвору и спречавању негативних појава које су опасне за затворску средину и ширу друштвену заједницу посвећен је Део IV. Сама затворска заједница одликује се бројним специфичностима и особеној организацији које су последица вештачки и принудно установљеног заједничког живота²⁰, те у њој није лако организовати поштовање правила и очување права затвореника истовремено. Правила предвиђају одржавање реда у складу са потребама безбедности, сигурности, дисциплине уз истовремено пружање животних услова којима се поштује достојанство осуђених лица, која се и подстичу да активно учествују у установљавању општих улова за издржавање казне (правило 49 и 50). Установе по својој врсти, али и одељења у њима разликују су се по карактеристикама лица која се у њих смештају, а ово условљава постојање различитих нивоа безбедности. Зато се истиче да мере сигурности које се примењују на затворенике требају бити минимално потребне да би се обезбедило њихово сигурно чување (правило 51.1), те да ће се ниво сигурности који је потребан редовно преиспитивати у току целокупног периода боравка у затвору (правило 51.5). Посебно осетљиво питање односи се на дисциплинско кажњавање осуђених лица (правила 56-62) и употреби силе према њима (правила 64-67), јер се ту највише огледа могућност да затворска управа прекорачи своја овлашћења и директно угрози права осуђеника. Правила предвиђају да затворско особље неће користити силу против затвореника, осим у самоодбрани или у случају покушаја бекства или активног или пасивног физичког отпора прописаном реду у установи, и то увек као последњу меру (правило 64.1). На овај начин подстиче се јачање комуникације између управе и затвореника и решавање конфликта мирним путем. Уколико је пак неопходна примена мера високог степена сигурности или безбедности поступак за њихову примену мора бити посебно регулисан домаћим законодавством и њиховој примени мора претходити одобрење надлежног органа (правило 53). Дисциплинском поступку је посвећена одговарајућа пажња (правило 56), те се

¹⁹ Ове одредбе не односе се на лица обухваћена правилом 12 која услед психичких поремећаја казну издржавају у посебним здравственим установама.

²⁰ Константиновић-Вилић, С, Костић, М., *op. cit.*, стр. 42.

он сматра последњом мером у решавању конфликта, којем треба да претходе поступци ресторативне правде, мирење и медијација. Средства везивања користе се само онда када је то потребно за заштиту затвореника (спречавање самоповређивања) или других лица, у трајању које је неопходно потребно и, коначно, та употреба мора бити уређена домаћим законом и не може зависити од дискреционе оцене затворске администрације, док је примена окова и ланаца забрањена (правилом 68). У овој области значајно је нагласити могућност да осуђеник уложи „захтев“ или „притужбу“, како у оквиру затворског система, тако и изван њега, такође, може уложити жалбу независном органу када управа одбије његов захтев или притужбу, потом прописују право затвореника да траже правни савет или правну помоћ у вези са поступцима који се воде али и заштиту од евентуалних опструкција или кажњавања осуђеног лица које је уложило захтев или притужбу (правило 70).

Лица лишена слободе треба да буду под контролом јавне власти, одвојено од војске, полиције или служби за кривичне исправе (правило 71). Затвор је дакле место које би требало да буде под контролом грађанског друштва, па је у многим европским државама организација и контрола ових установа посвећена министарствима правде. Овим одредбама почиње Део V који садржи правила о управљању и затворском особљу²¹. Кроз овај сегмент изражава се важност затворског особља за успешно поступање са затвореницима. Постојање формалног затворског система је неопходно за успешно остварење циљева ресоцијализације, јер особље свакодневно ради са затвореницима и представља везу са друштвом. Затворима се управља у складу са етичким духом који поштује обавезу поступања са свим затвореницима на хуман начин и уз поштовање њиховог људског достојанства (правило 72.1). Правила наглашавају потребу да затворска управа организује систем поступања који је у складу са високим стандардима предвиђеним међународним и регионалним инструментима за заштиту људских права (правило 83.а). Неопходно је остварити одговарајући ниво транспарентности у раду установа, па ће због тога затворска управа константно обавештавати јавност о функционисању затвора, а подржаваће и програм истраживања и евалуације сврхе затвора (правила 90 и 91). Структура лица која чине затворско особље веома је значајна за остваривање циљева ресоцијализације, зато треба пажљиво одабрати лица за ту улогу, али и континуирано радити на њиховом образовању и усавршавању у области заштите људских права (правила 76-81).

У циљу што успешније контроле стања у затворима Правила у Делу VI предвиђају постојање државне инспекције, која утврђује да ли се у затворима поступа у складу са међународним и домаћим законодавством, али и постојање независног надзора који своја запажања може јавно објављивати и остварити сарадњу са другим међународним организацијама која се баве истим питањима

---

21 Константиновић-Вилић, С, Костић, М., *op. cit.*, стр. 45.

(правило 92 и 93). Постојање перманентне контроле на различитим нивоима ствара потребу да затвори теже што бољој организацији. Такође, овим се пружа могућност да се осуђена лица обратe независним телима са примедбама на режим у установама, што доприноси ширењу спектра заштите њихових права.

Услед постојања значајне разлике између лица која издржавају казну затвора и оних која су притворена Правила у Дели VII одређује да се на притворенике примењују одредбе које се односе на све затворенике уз додатна обезбеђења (правило 95), која се односе на обезбеђивање потребних просторија за припремање одбране и састајање са правним заступницима (правило 98.2). На овај начин жели се постићи додатна заштита притворених особа, јер и поред постојања претпоставке невиности оне пролазе третман гори од оног који пролазе осуђене особе. Зато се предвиђа њихов смештај у одвојене делове затвора, могућност да раде, те примена режима за осуђене затворенике уколико то одаберу, јер сврха због које се они налазе у установи није ресоцијализација, већ остварење других, процесних, циљева.

Део VIII говори о режиму за осуђене особе, наводећи да се према њима треба поступати на начин који доприноси поправљању и социјалној рехабилитацији. Мере које се примењују усмеравају се ка развоју одговорности осуђеника и омогућавању наставка живота без вршења кривичних дела. Самим лишењем слободе лице је кажњено, стога услови и затворски режима не смеју додатно увећати патњу коју затварање иначе подразумева (правило 102). На овај начин осуђеници се штите од додатног кажњавања, а према њима се примењује третман који омогућава лакше укључивање у заједницу. Тај режим примењиваће се одмах након пријема затвореника, када ће бити израђен програм поступања, а затвореника треба подстицати да активно учествује у састављању програма (правило 103). Овакво регулисање омогућава да се према сваком затворенику поступа саобразно његовој личности и потребама, те да он кроз рад, образовање и усавршавање буде припремљен за живот на слободи. Затвореници који то желе могу бити укључени у процес ресторативне правде и обештећења жртве, чиме се подстиче активна сарадња између осуђеника и заједнице (правило 103.7). Овако се осуђена лица приближавају заједници, те их она прихвата као своје чланове. Програми који се према осуђеницима примењују могу бити различити у зависности од потреба које су уочене. Састоје се из рада, школовања, других активности и припреме за отпуштање.

Правила су допуњена Делом IX у којем је наведено да ће она бити редовно допуњавана, пратећи токове у развоју пенолошке науке.

Закључак

Данашњи ниво заштите људских права који је постигнут у међународној заједници створио је потребу да се активно ради и на заштити права лица која су лишена слободе. Проналажење начина да се казна затвора реализује на хуман начин стални је подстрек да се међународни акти у овој области стално усавршавају. Европски минимални затворски стандарди због тога су већ два пута ревидирани од њихове прве верзије из сад већ давне 1973. године, чиме се показује да она не остају на истом нивоу већ стално теже усавршавању. Последња ревизија настоји да рефлектује различите традиције у извршењу казне затвора у државама чланицама Савета Европе, како би се створио јединствен третман и ниво заштите према лицима лишених слободе.

Активност међународне заједнице на пенитенцијалном плану указује да се казна затвора сматра окосницом кривичних санкција, те јој се посвећује посебна пажња, што је разумна последица чињенице да је на почетку XXI века, око два милиона људи лишено слободе. Зато је неопходно уредити начин поступања према овим лицима и спречити поступке према њима који би били додатно кажњавање. Лица која су лишена слободе чланови су друштва, која су само привремено издвојени у установе за извршавање казне затвора, зато поступање према њима треба бити такво да омогућава њихово што успешније враћање у заједницу. Стога су, према Европским затворским правилима, основни циљеви кажњавања преваспитавање и оспособљавање за живот на слободи. Њима се тежи ка успостављању минимума у поштовању принципа хуманог поступања са лицима лишеним слободе уз остављање могућности државама да у законодавству предвиде шира права. Као динамична област правила поступања са лицима лишеним слободе и у будућности ће бити усавршавана пратећи развој пенолошке мисли.

Литература

Константиновић-Вилић, С, Костић, М., *Пенологија*, Свен, Ниш, 2006. година

Константиновић-Вилић, С, Костић, М., *Пенологија*, Свен, Ниш, 2011. година.

Милутиновић, М., *Пенологија*, Савремена администрација, Београд, 1988. година.

Радоман, М., *Пенологија и систем извршења кривичних санкција*, Правни факултет, Центар за издавачку делатност, Нови Сад, 2003. година.

Сијерчић-Чолић, Х., *Европска затворска правила, Годишњака Правног факултета у Сарајеву*, Правни факултет у Сарајеву, Сарајево, 2007. година.

Интернет адресе

<http://www2.ohchr.org/english/law/treatmentprisoner>

<http://www.cpt.coe.int/en/>

Jelena Papovic, LL.D. Student

Faculty of law, University of Niš

THE EUROPEAN PRISON RULES

- protection's segment of the human rights in the European Legal Space-

Summary

This paper gives insight into the ways in which the penal institutions are regulated by the European Prison Rules. At first it describes activity on the international level, which existed prior to adopting the European Prison Rules, in the United Nations and in the Council of Europe. Furthermore, it shows making procedure of the United Nations Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners, as well as the basic principles of treatment of inmates which were established by adopting this document. After that, the paper presents the activity in the Council of Europe directed towards protection of the human rights by making the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms and the European Convention for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment. In this way the foundation has been created to promote the rights of persons deprived of their liberty and to promote detailed regulation of this area, through the adoption of European Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners (1973) and the European Prison Rules (1987), as a basis for the current European Prison Rules. In addition to what has been said, this paper presents the European Prison Rules, through explaining the basic standards that are provided by them, with special reference to the organised treatment that allows successful socialization of the inmates, legal protection and professional assistance, health care, communication with the outside world, work, adequate clothing, education and training, as well as prohibition of further punishing, abusing or torturing. The importance of the protection of the human rights in this area is shown through this international efforts, because persons deprived of their liberty are vulnerable social category, often incapable of defending their own rights. As a result, the European Prison Rules established the basic principles in this field, while countries that are members of the Council of Europe at the domestic level may provide a higher level of protection.

Key words: *the European Prison Rules, the Rights of the convicted*

